

HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLERİN EVİRİMİ

I. BATI DÜNYASINDAKİ TARİHSEL GELİŞİM

1. İngiliz Hak ve Özgürlük Bildirileri

- a. Magna Carta Libertatum - Büyük Şart (1215)
- b. Petition of Rights - Haklar Dilekçesi (1628)
- c. Habeas Corpus Act (1679)
- d. Bill of Rights- Haklar Bildirisi (1689)
- e. Act of Settlement (1701)

2. 1776 Virginia Haklar Bildirisi

3. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

-
- ◆ Siyasal doktrine haklar ve özgürlüklerin çeşitli kavramlarla karşılandığı görülmektedir.
  - ◆ *Kamu Özgürlükleri, Temel Haklar ve Özgürlükler, Temel Haklar ve Ödevler, İnsan Hakları* gibi örnekleri saymak mümkün.
  - ◆ Ama tüm bu çeşitlilik iki ana başlık altında toplanabilir, zaten doktrindeki eğilim de aynı yönde; **Kamu Özgürlükleri ve İnsan Hakları.**

- ◆ Önce konuya ilişkin kavramsal ayırımın nereden doğduğunu açıklamak gerekir.
- ◆ Kara Avrupa'sında kabul edilen genel ve halen de büyük ölçüde geçerli kanaate göre; kaynağını "doğal hukuk" anlayışında bulan insan hakları, insanın kişiliğine bağlı ve sosyal varlık olması dolayısıyla sahip olduğu soyut ve değişmez nitelikteki yetkiler demektir.
- ◆ Bu çerçevede "kamu özgürlükleri", bu haklar demetinden pozitif hukuk aracılığıyla düzenlenip güvenceye kavuşturularak uygulamaya taşınan kısmına verilen isimdir.

◆ Ne var ki, son zamanlarda insan haklarının uluslararası planda kazandığı önem, konuya ilişkin düzenlemelerin ulusal iç hukuk düzenlemelerini de etkilemeleri ve dahil olmaları ile kimi ülkelerde görülen hak ihlalleri, iki kavramsal ayırım arasındaki ağırlığın yavaş yavaş insan haklarından yana kaydığını göstermektedir.

◆ Bu yüzden günümüzde artık haklar ve özgürlükler sistemine *İnsan Hakları* perspektifinden yaklaşmak giderek yaygınlaşıyor.

- ◆ İnsan Hakları kavramının günümüzde hem ulusal, hem de uluslararası planda gerek kapsamı ve barındırdığı geniş haklar yelpazesi ile, gerekse sağlanan ve sağlanmakta olan güvence sistemleriyle daha fonksiyonel olduğu kanısı yaygınlık kazanmıştır.
- ◆ Hele şu anda dünyanın değişik yerlerinde patlak veren ulusçuluk ve bağımsızlık hareketlerini ve bölgesel çatışmaları hatırlarsak, konuya artık "Kamu Özgürlükleri" kavramıyla değil "İnsan Hakları" perspektifiyle yaklaşmanın güncel bir zorunluluk olduğu hemen ortaya çıkar.

I. BATI DÜNYASINDAKİ TARİHSEL GELİŞİM

1. İngiliz Hak ve Özgürlük Bildirileri

- ◆ İnsan hakları kavramının tarihsel geçmişi hakkında genel olarak iki görüş ileri sürülmektedir.
- ◆ Bu görüşlerden ilki, insan haklarının gelişimini, Birleşmiş Milletler'in kuruluş tarihinden yani 1945'den başlatmaktadır.
- ◆ Yaygın olarak benimsenen diğer görüş ise, karşılaştırmalı olarak incelenen insan haklarının tarihsel geçmişini daha eskilere götürmektedir.
- ◆ İkinci görüşün yaygın olarak benimsenmesinin nedeni, çağımızın bu üst kavramının tarihsel ve felsefî köklerini ortaya koyma kolaylığı sağlamasıdır.

- ◆ İnsan haklarının kazanım süreci, aşamalı bir gelişim göstermiştir. Bu süreç içinde ilk mücadele, monarşiye karşı verilmiştir. Batı dünyasında İngiltere'de hak ve özgürlüklerin ortaya çıkışı, feodal düzen içinde siyasi otoriteyi kişi hak ve özgürlükleri ile sınırlamanın ilk örneği olmuştur.
- ◆ Ortaçağın ilk dönemlerinde baronların feodal yetkileri üzerinde krallık denetimi son derece azken, kıta Avrupası'nın aksine İngiltere'de Norman kralları ilk olarak yerel yaşam üzerinde kontrol kurmuşlardır. Norman kralları ele geçirdikleri toprakları kendi savaşçıları olan soylulara vergi ve askerlik ödevleri karşılığında dağıtmışlardır.
- ◆ Bu da 11. yüzyılda kurulan İngiliz siyasal birliğine feodal yapı özelliği kazandırmakla birlikte monarşinin etkinliğinin sürmesine de neden olmuştur. Monarşik yapıya karşı feodal aristokrasinin tepkileri bu dönemde çeşitli hak ve özgürlük belgelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

-
- ◆ İngiltere'de hak ve özgürlüklerin gelişiminde ortaçağın ruhani iktidar- dünyevi iktidar çatışmasının da etkisi söz konusudur. Ancak temelinde özel mülk sahipleri yani baronlar ile kral arasındaki çatışmaların yaşandığı, İngiltere ve ortaçağ kökenli parlamentonun gelişim süreci hak ve özgürlüklerin ortaya çıkışına neden olmuştur.
  - ◆ Avrupa'daki monarşilerin çoğunda halkın temsili bir organı olmasına rağmen bu organlar, İngiltere'deki kadar etkin olmamıştır. İngiltere'de kralın mutlak iktidarına karşı sürdürülen mücadele, feodal aristokrasinin çıkarlarının savunulması temeline dayalı olarak soylular ve din adamlarından oluşan meclislerin kralın yetkilerini paylaşması şeklinde sürdürülmüştür.

- ◆ XII. yüzyıl İngiltere'sinde kralın yardımcısı niteliğindeki kurullar, Magnum Concilium Regis (Büyük Kral Konseyi) ve Curia Regis (Kral Konseyi) olmak üzere iki feodal nitelikli kurulmuştur.
- ◆ Bu yardımcı kurullar, feodal nitelikli kurullar olup, demokratik düzenin parlamentolarının temelini oluşturmaktadır.
- ◆ Fransa'da devrimle bir anda gerçekleştirilen özgürlükler, İngiltere'de söz konusu kurulların da etkisi ile zaman içinde evrim yaşayarak çeşitli belgelerle ortaya konmuştur.
- ◆ Bu belgelerin başlıcaları kronolojik sırayla; Manga Carta Libertatum, Petition of Rights, Habeas Corpus Act, Bill of Rights'dır.

a. Magna Carta Libertatum - Büyük Şart (1215)

- ◆ Magna Carta Libertatum ya da "Büyük Şart", feodal-aristokratik yapının kralın otoritesini sınırladığı bir belgedir. XI. yy.dan özellikle de Edward ve I. Henry'den başlayarak İngiliz kralları yayınladıkları şartlarda yükümlülüklerine bağlı kalacaklarını ifade ederek yetkilerini sınırlama yoluna gitmişlerdir.
- ◆ Magna Carta da I. Henry'nin "Özgürlük Şartı"ndan etkilenmiştir.

- ◆ Günümüz özgürlük belgelerinin öncülerinden olan 1215 tarihli bu belge, içinde bulunan siyasal koşullara uygun spesifik hukuksal çözümler üretmiştir. Kral Yurtsuz Jean ile baronların karşılıklı yetki ve görevlerini belirleyen Magna Carta Libertatum, altmış üç(63) maddeden oluşmaktadır.
- ◆ Sınırsız monarşiye karşı baronların tepkisi ile ortaya çıkan bu belge bir "feodalizm manifestosu" olarak değerlendirilmekle birlikte, "özgür kişilerin" hak ve yetkilerine de bazı maddelerinde yer verilmiştir.

Magna Carta'nın sonraki dönemlere de etkili olan başlıca hükümleri şunlardır:

* *Kilisenin, özgürlüğünün garanti altına alınması;* Magna Carta'nın 1. maddesinde İngiliz Kilisesinin hak ve özgürlüklerinin zayıflatılmayacağı ve azaltılmayacağı güvence altına alınmıştır.

* Birinci maddenin ardından krallığın bütün özgür insanları için güvence altına alınan haklar sıralanmıştır.

Büyük Şart'ın 2. ve 3. maddeleri içinde bulunan feodal düzenin temelinde yer alan, "fief'in babadan oğula intikaline ilişkin düzenlemelere ilişkindir.

-
- * *Vergi toplamaya getirilen sınırlama*; Krallıkça toplanan vergi ve yardımlara ilişkin 12. maddede; kralın esaretten kurtulması için gerekli kefalet, kralın büyük oğlunun şövalyeliğe kabulü ve büyük kızının ilk evliliği nedeniyle toplanan yardımlar dışında, soylulardan oluşan Genel Meclis'in onayı olmaksızın kralın kendilinden vergi ya da yardım toplayamayacağı benimsenmiştir. Böylece kralın vergi toplama yetkisi, soyluların onayı ile sınırlandırılmaktadır.

* *Kişi Güvenliği*; Soylular ve özgür kişiler lehine 39. maddede, keyfi tutuklama ve cezalandırılmaların engellenmesi amacıyla "güvenlik ilkesi" benimsenmiştir.

Bu düzenlemeye göre, özgür kişiler hakkında ülke yasalarına uygun veya eşitlerince hukuka uygun verilmiş kararlar olmadıkça, kişiler yakalanamazlar, hapsedilemezler, sürgün edilemezler ve kötü muamele göremezler.

Bu düzenleme, ceza hukukunda "kişi güvenliği" olarak adlandırılan ve "Habeas Corpus Act" da ayrıntılı bir biçimde düzenlenen ilkenin öncüsü niteliğindedir.

- * 40. madde, adaletin tarafsızca gerçekleşmesine yöneliktir. Bu maddeye göre, adalet ve haklar satın alınamaz, değiştirilemez ve geciktirilemez.
- * Kara ya da deniz yoluyla güvenli ticaret yapılmasına ilişkin 41. madde, yeni doğmakta olan burjuvazinin gereksinimlerine cevap vermektedir.
- * Seyahat özgürlüğüne ilişkin 42. madde, yasalara uygun mahkumiyet alanlar ve savaş durumunda bulunanlar dışında herkese krallığa giriş ve çıkış serbestisi tanımaktadır.

-
- * 20. madde, ceza hukuku prensiplerinden "oranlılık prensibine" yer vermiştir. Bu düzenlemeye göre, özgür insanlar işledikleri suça uygun cezaya çarptırılacaklardır. Cezalar işlenen suçun hafifliğine veya ağırlığına göre, hafif ya da ağır olacaktır.
  - * Magna Carta'da barış ve özgürlüğe karşı gelen krala karşı baronlara "direnme hakkı" niteliğinde, durumun düzeltilmesini isteme hakkı 61. maddede tanınmıştır.
  - ◆ Başlıca maddelerine bakıldığında ve sonraki yüzyıllarda özgürlük belgelerine temel oluşturan Magna Carta, İngiltere kamu hukuku gelişiminde önemli rol oynamıştır.
  - ◆ Bu belge, kralın sınırsız iktidarı ile soylular, din adamları ve halk arasında bir denge oluşturma çabalarının bir sonucudur.

b. Petition of Rights - Haklar Dilekçesi (1628)

İngiltere'de hak ve özgürlük belgelerinin ortaya çıkmasına neden olan siyasi çatışma parlamento ile kral arasında sürerken, kıta Avrupası'nda yaşanan mezhep çatışmalarına pek rastlanmamıştır.

Ancak İngiltere'de rönesans, reform ve inanç alanında yaygınlaşan hak ve özgürlükler gelişen siyasal iktidar karşısında “**Hak ve Özgürlükler Düzeni**” isminde etkili olmuş, bu etkilerde yazılı belgelerde kendini göstermiştir.

İngiltere'de süregelen parlamento - kral çatışması, I. Charles döneminde, kralın parlamentoya danışmadan İspanya ve Fransa'ya savaş ilan etmesi ve savaş masraflarını karşılamak için gerekli parasal desteği yeni vergilerle sağlama yoluna gitmesi ile alevlenmiştir.

Bu gelişme, I. Charles'ın krallığın yetkilerini arttırmak ve parlamentonun yetkilerini ise azaltmak eğilimini de ortaya çıkarmıştır.

Bu dönemde I. Charles'ın parlamentoyu iki kez dağıtmasından sonra üçüncü kez toplanan parlamentoda muhalifler çoğunluğu oluşturuyordu. Bu parlamento krala, Fransa ile sürdürülen savaşta mali destek sağlanması karşılığında 1628 tarihinde **Haklar Dilekçesi**'ni (Petition of Rights) kabul ettirmiştir.

İngiltere'de hak ve özgürlük belgeleri içinde tarihsel açıdan ikinci önemli belge olan Haklar Dilekçesi'nde Magna Carta'daki hakların tekrarı niteliğinde olan haklar şöyle sıralanmaktadır:

- * Kral parlamentonun onayı olmaksızın hiç kimseyi vergi vermeye ya da para yardımında bulunmaya zorlayamaz.
- * Kişi güvenliğine ilişkin düzenlemeye göre ise, kişiler yasalara uygun bir yargı kararı olmadan, can ve mal güvenliğinden yoksun bırakılamazlar. Yani "nedensiz ya da keyfî" olarak hapsedilemezler.

◆ İçerdiği ilkeler açısından insan hakları gelişimine katkıda bulunan Haklar Dilekçesi, kralın sert tepkisine hedef olmuş ve kral tarafından dağıtılan parlamento 11 yıl toplanmamıştır.

◆ Parlamentonun dağıtılmasının ardından kralın vergileri arttırmaya devam etmesi, Cromvell iktidarını da hazırlamıştır.

c. Habeas Corpus Act (1679)

Cromwell iktidarının ardından II. Charles döneminde 1679 yılında parlamento tarafından kabul edilen **Habeas Corpus Act**, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin korunmasına ilişkin hükümler içermektedir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunda hukuk diline habeas corpus güvencesinin yerleşmesine neden olan bu belgede yer alan düzenlemeler şunlardır:

1. Kişilerin yargıç kararı olmaksızın tutuklanmaları ve hapsedilmeleri yasaklanmıştır.
2. Keyfi ve uzun süreli tutuklanmalar yasaklanırken, tutuklu ya da gözaltında bulunan kişilerin bir gün içinde yargıç önüne çıkarılmaları gereği benimsenmiştir.
3. Tutuksuz yargılanma ve kefaletle salıverilme şartları ortaya konmuş ve aşırı kefalet istenmeyeceği hükme bağlanmıştır.
4. Tutuklunun yargıç önüne çıkarılmasını geciktiren görevliler cezalandırılacaktır.
5. Sanığın tutuklu olduğu durumlarda yargılama kısa sürede bitirilecektir.

◆ Yukarıda temel hükümleri belirtilen Habeas Corpus Act'ın, İngiltere'de hak ve özgürlüklerin gelişiminde önemli yer almasına nedeni, hükümlerin içeriklerinin yanı sıra İngiliz yargıçlarınca da mükemmel uygulanmasıdır.

◆ Bu durum kıta Avrupası ülkelerinde de "habeas corpus güvencesi"ne benzer ilkelerin kabulüne yol açmıştır.

d. Bill of Rights- Haklar Bildirisi (1689)

- ◆ H. Charles'ın ardından katolik olan kardeşi II. James'in 1685 'de kral olmasıyla birlikte, kral ile parlamento arasındaki mücadele tekrar başlamıştır. II. James'in mutlak monarşiyi canlandırma çabaları, parlamentonun tepkisini doğurmuş ve 1689 yılında Bill of Rights'ın ortaya çıkış koşulları hazırlanmıştır.
- ◆ Bill of Rights'ın ilanından önce kral James'in Fransa'ya kaçması üzerine protestan kızı Marry ve kocası William tahta geçiş koşulu olarak Avam ve Lordlar kamarası'nca birlikte hazırlanan bildiriyi kabul etmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu bildiri, parlamento ile kral arasında bir anlaşma niteliği taşımaktadır. **Bill of Rights**'ın içeriği, *parlamentonun* üstünlüğünü kurmaya yöneliktir.

Bill of Rights'ın insan hakları gelişimine katkıda bulunan temel hükümleri şöyle özetlenebilir:

1. Kralın parlamentonun onayı olmadan yasaları ya da yasaların uygulanmasını askıya alması, dinsel sorunları çözmek için özel yetkili yargı organları kurması yasalara aykırıdır. Kral sadece yasaların uygulayıcısıdır.
2. Parlamentonun onayı olmadan tahtın yararı için para toplamak, vergi koymak yasa dışıdır.
3. Uyrukların krala dilekçe verme hakkı vardır. Krala verilen dilekçelerden dolayı tutuklama ve kovuşturma yapılamaz. Günümüz anayasalarında yer alan dilekçe hakkının tarihsel temelleri bu hüküm ile atılmıştır.
4. Barış zamanında parlamentonun onayı olmaksızın sürekli ordu kurulması, yasaya aykırıdır.

-
5. Parlamento üyelerinin seçimi serbest olacaktır.
  6. Parlamentodaki tartışma ve görüşmeler konusunda çağdaş demokrasilerin benimsediği "yasama dokunulmazlığı" ilkesi Bill of Rights'da düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre, parlamentodaki tartışma ve görüşmeler, mahkeme önünde suçlama konusu olmayacaktır. Böylece parlamentoda konuşma özgürlüğü engellenmeyecektir.
  7. Parlamento şikayetlerin görüşülmesi, yasaların değiştirilmesi, güçlendirilmesi ve korunması amacıyla sıklıkla toplanacaktır.

e. Act of Settlement (1701)

Kralın yetkilerinin azaltılıp, parlamentonun yetkilerinin arttırılması çabalarının sonucu olan bir başka belge de 1701 tarihli Act of Settlement'dır.

Parlamentonun yetkilerini arttırmak suretiyle, İngiltere'de hak ve özgürlüklerin gelişimine katkıda bulunan bu belgenin, Bill of Rights'da yer alan hakların tamamlayıcısı niteliğindeki hükümleri şunlardır:

1. Parlamentonun onayı olmadan kral savaş açamaz.
2. Kralın görevlileri Avam Kamarası üyesi olamaz.

2. 1776 Virginia Haklar Bildirisi

4 Temmuz 1776 tarihinde Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisinden önce, Kuzey Amerikan Devletlerinin kuruluş aşamasında anayasalarının basma yerleştirdikleri Hak Bildirileri (Bill of Rights) içinde en Önemlisi, 12 Haziran 1776 tarihinde kabul edilen **Virginia Haklar Bildirisi**'dir. Şimdi bu bildirinin önemli özellikleri açıklayalım:

- ◆ Bütün insanlar, eşit olarak, hür ve bağımsızdırlar, doğuştan bir takım hakları vardır. İnsanlar topluma katılmakla bu haklarından yoksun bırakılamazlar (1. md.).
- ◆ İktidar yetkisi halktadır ve iktidarı kullananlar halkın hizmetinde olduklarından onlara karşı sorumludurlar (2.md.).

-
- ◆ Siyasal iktidar toplumun ortak yararını sağlamak için ortaya çıkar, bu amacı sağlayamadığı zaman onu değiştirmek, ortadan kaldırmak konusunda toplumda yaşayanların tartışılmaz, devrolunmaz ve vazgeçilmez hakları vardır (3.md.).
  - ◆ Yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirinden ayrılmış ve belirlenmiş olmalıdır (5.md.).
  - ◆ Bütün seçimler serbesttir. Hiç kimse kendisinin ya da seçtiği temsilcinin onayı olmaksızın vergi yükümü altına sokulamaz (6.md.).

-
- ◆ Kişi güvenliği: Ceza davalarında kişinin kendisine yöneltilen suçlamanın sebep ve niteliğini öğrenmek, suçlayan ve tanıklarla yüzleştirmek, lehine delil göstermek ve jüri önünde duruşmasının süratle yapılmasını istemek hakkı vardır. Hiç kimse kendi aleyhine tanıklık etmeye zorlanamaz (8.md.).
  - ◆ Basın Özgürlüğü: Basın özgürlüğü hürriyetin en büyük kalkanlarından biridir ve ancak baskı yöntemlerince kısıtlanabilir (12.md.).

- ◆ Nihayet bildiri din ve vicdan özgürlüğü konusunda da şu düzenlemeyi getirmektedir; din ya da Yaradan'a borçlu olduğumuz görev ve bunun yerine getirilme biçimi, zor ve şiddetle değil, ancak akıl ve inanç yoluyla sağlanır. Bu yüzden dinin gereklerini vicdanın emirlerine göre yerine getirmek hakkına eşit olarak herkes sahiptir ve birbirlerine Hıristiyanlığın gerektirdiği sabır, sevgi ve merhameti göstermelidirler (16.md.).

Virginia Bildirisi'nin baş kısmında belirtildiği gibi, insanların doğuştan birtakım hakları vardır, topluma katılmakla bunlardan yoksun kılınamazlar.

Ayrıca hemen ekleyelim ki, bu özgürlük anlayışı, toplumsal düzenin kurulmasına bağlı değildi, iktidarın kurulmasından önce vardı, bir başka deyişle **"Devlet-öncesi hürriyet"** formülü benimsenmişti.

Amerikan özgürlüğü yurttaşın bağımsızlığı, eşitliği ve Amerikalının iktidara katılması yönünden önemliydi. Eşit haklar ve eşit koşullar herkese aitti ve doğa tarafından verilmişti. Bu yüzden yurttaş olma niteliği yönetime katılma olanağını ona kendiliğinden veriyordu.

3. 1 789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

- ◆ Hak ve özgürlüklerin tanınmasında kabul edilen bu Amerikancı görüşün yanı sıra konuya yine doğal haklar teorisi açısından yaklaşan Kara Avrupa'sı ise şöyle bir yaklaşım getiriyordu; insanlar, "tabiat hali" de denilen doğal yaşama döneminde tüm hak ve özgürlüklerine sahiptirler.
- ◆ Kimine göre huzurlu, kimi düşünüre göre de kargaşa içinde süregiden bu evrende mutlak bir özgürlüğe sahip insanoğlu, sonunda haklarından bir kısmını topluma sözleşmeyle devrederek düzenli bir yaşama kavuşmayı istiyor. Adına siyasal ve sosyal sözleşme denilen bir anlaşmayla siyasal toplumu, yani Devlet'i kuruyor ve amacını da hak ve özgürlüklerini korumak olarak belirtiyor.

-
- ◆ Bu varsayımda da haklar, toplumun, devletin kuruluşundan önce varlar. Yeni düzene geçiş sonunda gerçi bir kısım özgürlüklerden vazgeçiliyor ama elde kalanlar da yasal güvenceye kavuşuyor. Bu durum **"devlet içinde ya da devletle hürriyet"** şeklinde formüle edilebilir.
  - ◆ Doğal hakları düzenlemeyi amaçlayan Bildiri'de özgürlük tanımını da yapılıyor, bazı özgürlükler de değişik maddelerde yer alıyor. Böyle olunca, hakların kendi yapıları içinde özgürlüklerle organik bir bağ içinde oldukları söylenebilir.

- ◆ Özgürlük olgusuna felsefi açıdan yaklaşıldığında, bütün düşünürlerin üzerinde birleştikleri bir açıklama var; "Hiçbir baskı altında kalmadan kişinin davranışını düzenlemesi, bunu yaparken de yasaklarla karşılaşmaması".
- ◆ Bu formülü, 1789 Bildirisi'nin getirdiği liberal yapıya taşırsak, "özgürlük, karşısındakinin - ya da başkalarının - özgürlüklerine zarar vermeyecek biçimde davranışlarını kendine göre düzenleme yeteneği olup uğradığı tek baskı da gene başkalarının özgürlüğünün başlangıcıdır" şeklindeki tanımla karşılarız. Liberal özgürlük anlayışının bir sonucu; insan salt kendisine uymakla yükümlü olduğu ölçüde özgür sayılıyor. Bu özgürlük insanla birlikte, daha doğuştan vardır; tartışılmaz, yadsınamaz.

-
- ◆ İnsanın toplumdaki durumu, iktidarla ilişkileri ve özgürlüğünün düzenlenmesi sorunları, hep başlangıçta bu varsayımın öncelikle kabullenilmesine bağlıdır.
  - ◆ Birey, kendisine serbestçe hareket edeceği bir alan kalsın ister; bu gerçek liberal, bireyci özgürlük anlayışının temel şartıdır. Ne var ki, kendi yetenekleri doğrultusunda tespit edilecek bu alanın sınırları, yasayla çizilecektir, amacı da karşısındakinin alanına sataşmayı, toplumda çatışmayı önlemektir. Nasıl yönetenin keyfi kural koyma yetkisi yoksa, bireyin de başıboş dilediğince at koşturduğu sınırsız bir alandan söz edilemez.

- ◆ İşte bu nedenlerle 1789 Bildirisi de; yasa karşısında eşitlik, toplumda yasanın üstünlüğü, güçler ayrılığı ile hakların güvenceye bağlanması, bir anayasaya sahip olunması gibi ilkeleri değişik maddelerinde düzenlemiştir.
- ◆ Bu anlamda belli bireysel özerkliğe sahip insanoğlu hukuki eşitlikle yetinecek, ama liberalizmin ana hedefi olan "**düzenin korunmasına**" da katkıda bulunacaktır. Liberalizm, hiç kuşkusuz bir özgürlük öğretisidir, ama düzen içinde bir özgürlüğün... Özgürlükleri yasalara bağlama, düzeninin korunmasını sağlama gibi faaliyetler, sonuçta hukukun toplumda geçerli kılınması, saygınlık kazanması amacına yönelir. Başka türlü düzen içinde özgürlüğün sağlanması, bu anlayış açısından, mümkün gözükmemektedir.

- ◆ 1789 Bildirisi'nin en belirgin özelliği, bireyci görüşü mükemmel şekilde yansıtmasıdır. Gerçekten, insanı amaç alan ve toplumu onun mutluluğu için bir özgürlük alanı gibi gören Bildiride başta aile olmak üzere hiçbir yerel ya da mesleki örgütten söz edilmiyor, bu yönde bir özgürlüğe, düzenlemeye rastlanmıyor. Belgedeki bu eğilimin rastgele değil, bilinçli şekilde çağın ideolojik çizgisini yansıttığı, açığa çıkardığı için tercih edilerek metne geçirildiği söylenebilecektir.
- ◆ Bu açıklamalardan sonra, şöyle bir sonuca varmak mümkündür; **"İnsan hakları, özgürlüğün açıklanışı, dışa vurulmasıdır"**. Bir başka deyişle; 1789'da hürriyet, insana eskiden verilmiş, doğuştan tanınmış, bir anlama göre insanın tabiatı ile birlikte var olan haktır, bir yetkidir.

SONUÇ(LAR)

◆ İnsan haklarının gelişim sürecinde etkili olan İngiliz hak ve özgürlük belgeleri birbirlerini tamamlayan, kralın iktidarını yasalarla sınırlayarak aristokrasinin ve ortaya çıkmakta olan burjuvazinin güçlenmesine yönelik belgelerdir. Bu süreç, parlamentonun yetkilerinin artmasını sağlamış ve demokrasinin de temelleri oluşmuştur .

◆ İngiliz belgeleri Amerikan ve Fransız Özgürlük bildirilerinden farklı olarak, herhangi bir felsefi temele dayanmamaktadır. Doğal hukuk kuramının ortaya çıkışından önce tarih sahnesinde yer alan İngiliz hak ve özgürlük belgelerinin belli bir ideolojisi yoktur.

- ◆ Fransız ve Amerikan özgürlük bildirileri gibi soyut ve evrensel hükümler yerine, günün şartlarına uygun, somut hükümler taşımaktadır.
- ◆ İngiltere'de hak ve özgürlükler zaman içinde yavaş ve sessiz bir gelişim göstermiştir. Bu yönüyle de Amerika ve Fransa'daki gelişmelerden ayrılır.
- ◆ İngiliz hak ve özgürlük belgelerinin hareket noktası, İngiliz aristokrasisi ile ona bağlı olan burjuvazinin, kralın mutlak iktidarını sınırlamak için giriştikleri mücadele olmuştur. Kralın iktidarının sınırlanması karşılığında önce baronlara sonra da parlamentoya yetkiler aktarılan bir evrim yaşanmıştır. İngiliz hak ve özgürlük bildirilerinin genel özelliği, kralın iktidarını sınırlamak ve uyruklarını kralın keyfi davranışına karşı korumaktır.

- ◆ Bu gelişim Fransız ve Amerikan devrimlerinden çok önce, başlangıçta aristokrasi sonraları da parlamentonun krala karşı güçlenmesi şeklinde sürmüştür.
- ◆ Kendi özel koşulları içinde gelişen İngiliz hak ve özgürlük belgeleri ile, parlamento- kral mücadelesinin sonucu olarak, parlamentonun üstünlüğü bir anayasal ilke olarak benimsenmiştir. Özgürlüklerin güvencesi ise, yasaları egemen kılmaktır.

- ◆ Parlamenteoyu güçlendiren, kralın iktidarını bu nedenle sınırlayan İngiliz hak ve özgürlük belgelerinde Amerikan ve Fransız bildirilerinde olduğu gibi yasama organının da sınırlanması düşüncesine rastlanılmaz. Zira İngiltere'de parlamento halk adına kralın mutlak iktidarını sınırlama mücadelesi vermiştir. Bunun sonucunda da yasama yetkisinin sınırlarını çizen bir anayasal gelişme görülmemektedir.
- ◆ İngiliz hak ve özgürlük belgeleri ile Amerikan ve Fransız bildirileri arasında yukarıda belirtilen bütün farklılıklara karşın, kronolojik olarak önceliğe sahip olan İngiliz belgeleri diğerleri üzerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra parlamenter demokrasinin bazı anayasal kuralları ve belgelerde yer alan bazı hak ve özgürlükler sonraki yüzyıllara yansımıştır. Tüm bu nedenler, İngiliz hak ve özgürlük belgelerinin insan haklarının gelişimindeki önemli paylarını ortaya koymaya yetmektedir.